

Članki in razprave

UDK 016:94(497.5 Pazin)

Prejeto: 1. 12. 2003

Prispevek za bibliografijo Istre – Pazinska grofija v 20. stoletju

DANIELA JURIČIĆ ČARGO

mag., višja svetovalka – arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Avtorica v razpravi daje pregled historiografskih del, ki zadevajo Pazinsko grofijo (ali Pazinsko knežijo) in so nastala v 20. stoletju. Po opredelitvi zgodovinskega pojma Pazinske grofije razdeli prispevek na dve časovni obdobji. Do konca druge svetovne vojne so svoje raziskave objavljali večinoma istrsko-italijanski avtorji, po drugi svetovni vojni pa se krog raziskovalcev razširi, teme, ki jih avtorji obdelujejo, postanejo bolj raznolike in bolj kritično obdelane.

KLJUČNE BESEDE: Pazinska grofija, bibliografija, historiografija

ABSTRACT

CONTRIBUTION TO THE BIBLIOGRAPHY OF ISTRIA – PAZIN COUNTY IN THE 20TH CENTURY

Pazin County in Istria first appeared in the 14th century as a separate administrative unit within the Austrian estates. It saw its greatest development in the period when the area was governed by the Counts of Gorizia. It remained a separate unit till the French occupation in the 19th century. The historical records about Pazin County can be divided into the period before the end of the WWII, and the post-war period. In the earlier period, research into the history of Pazin County was mainly conducted by Istro-Italian authors. They focused on political and administrative issues. In that time, the Documented history of Pazin County monograph was written by Camillo de Franceschi. It discusses the political, administrative, social, economic, colonial, religious and cultural history of the land and has remained one of the fundamental works to this day. After the WWII, the circle of researchers spread. The studies conducted by several Croatian and Slovene authors appeared, showing more variety in topic than before. Numerous sources were being published but the research was largely influenced by the personal preferences and interests of individual authors. There was little systematisation as to categorising and publishing historical sources. Consequently, there is still no holistic and modern historical synthesis describing the County. In the future more attention should therefore be given to the sources and their selective publishing.

KEY WORDS: Pazin County, bibliography, historiography

Opredeleitev pojma

Pazinsko grofijo (ali Pazinsko knežijo) v časovnem in teritorialnem zgodovinskem okviru označujemo kot pokrajino, ki se je kot "Graffschaft ze Mitterburg" prvič pojavila leta 1379 v listini avstrijskega vojvode Leopolda.¹ V ustavnopravnem pomenu so se posestva okrog Pazina začela razvijati v posebno pokrajino v obdobju oblasti goriških grofov. Teritorialni razvoj pose-

stev goriških grofov v Istri se je večinoma končal konec 13. in v začetku 14. stoletja.² V istem času se je začela oblikovati posebna uprava nad temi posestvi. Tudi po letu 1374, ko je pokrajina prešla v roke Habsburžanov, se sodna, upravna in finančna uprava v Pazinski grofiji niso bistveno spremenile. Pazinska grofija je ostala posebna upravna enota v okviru avstrijskih posestev v Istri vse do francoske okupacije, oziroma ustanovitve

¹ 1379., XII., 30., Gradec.

² Prim: P. Štih: Goriški grofje in njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1997, str. 85-94.

Ilirskih provinc 14. oktobra 1809. Obsegala je približno 3/4 avstrijskih posestev v Istri. Preostalo tretjino so predstavljali Kastavsko gospostvo, gospostva Lupoglav, Kožljak (Belaj), Kršan, nekatera manjša neplemiška posestva, posestva pičenske škofije ter pavlinskih samostanov v Čepiću in Sv. Petru u Šumi. Največje ozemeljske spremembe je Pazinska grofija doživljala v srednjem veku, v dobi vladavine goriških grofov ter tja do prve polovice 16. stoletja, ko je po avstrijsko-beneški vojni in z mirom v Trentu leta 1535 posest dobila več ali manj dokončno obliko. Po urbarju iz leta 1597 je Pazinsko grofijo sestavljalo 25 komunov (Beram, Boljun, Borut, Botonega, Brseč, Brest, Cerovlje, Gračišče, Grdoselo, Kaščerga, Kringa, Kršikla, Lindar, Lovran, Pazin, Pazinski Novaki, Pićan, Previž, Stari Pazin, Tinjan, Trviž, Vranja, Zamask, Zarečje in Žminj). Po ukinitvi pičenske škofije konec 18. stoletja so v sestavo Grofije prišli še Gologorica, Škopljak in Tupljak.

Obdobje do konca druge svetovne vojne

Preučevanju preteklosti Pazinske grofije so se avtorji v dvajsetem stoletju posvečali v dveh večjih obdobjih. V prvem, ki ga končuje druga svetovna vojna, so preteklost Pazinske grofije raziskovali večinoma istrsko-italijanski zgodovinarji, ki so se naslanjali na svoje raziskave in na raziskave starejših istrsko-italijanskih avtorjev iz druge polovice 19. stoletja.³ V tem obdobju so bile raziskave avtorjev, kot so Camillo de Franceschi⁴, Silvio Mitis⁵ in Giovanni de Vergottini,⁶ usmerjene k politično-pravni zgodovini oziroma izvoru, začetkom in politično-upravnemu razvoju Pazinske grofije. Čeprav natisnjena šele leta 1963, v to obdobje sodi tudi doslej edina objavljena monografija o Pazinski grofiji: Dokumentirana zgodovina Pazinske grofije Camilla de Franceschija.⁷ Čeprav je z današnjega kritično-zgodovinskega stališča to delo pomanjkljivo, pristransko in je marsikatera avtorjeva teza že

ovržena, še vedno velja za temeljno zgodovinsko delo o preteklosti Pazinske grofije in notranjosti istrskega polotoka. Avtor je v delu poleg politično-pravne obdelal še socialno, gospodarsko, kolonizacijsko, cerkveno in kulturno problematiko te obmejne pokrajine od prve omembe imena Pazin leta 983 vse tja do druge polovice 19. stoletja. V knjigi je obdelana tudi zgodovina nekaterih drugih avstrijskih posestev v Istri, ki so bila zunaj upravnega aparata Pazinske grofije, kot so gospostva Lupoglav, Kršan, Kožljak in druga.

V tem obdobju do druge svetovne vojne so svoje raziskave objavljali tudi nekateri hrvaški, slovenski in avstrijski avtorji, vendar so bile te raziskave omejene na en naslov ali dva. Hans Pirchegger⁸ je obdelal ozemeljski razvoj avstrijskih posestev v Istri, Miroslav Premrou⁹ je dvakrat pisal o pičenski škofiji, Franjo Bučar¹⁰ o reformaciji med Hrvati v Istri, Anton Furlan¹¹ o zgodovini pazinskega frančiškanskega samostana, Rudolf Strohal¹² o pravem življenju Hrvatov v avstrijski Istri, o Boljunu v 16. in 17. stoletju ter o boljunski kroniki Vincenca Frljanića. Milko Kos¹³ je objavil dvajset srednjeveških istrskih (in pazinskih) listin ter napisal študijo o "Istarskem razvodu", srednjeveškem dokumentu o razmejevanju v Istri. Leta 1924 sta izšla dva pregleda istrske zgodovine (Bernarda Benussi¹⁴ in Da-

³ Kot so Pietro Kandler, Carlo de Franceschi, Bernardo Schiazzuzzi in drugi.

⁴ C. de Franceschi: Mainardo Conte d'Istria e le origini della Contea di Pisino, v: Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria (dalje: AMSI), zv. XXXVIII, fasc. 1, Parenzo 1926, str. 33-53.

⁵ S. Mitis: La Contea di Pisino dal decimosesto al decimonono secolo, v: AMSI, zv. XVIII, fasc. 3-4, Parenzo 1902, str. 380-403; zv. XIX, fasc. 1, Parenzo 1903, str. 56-146.

⁶ G. de Vergottini: Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il Medio Evo, Roma 1925; isti: La costituzione provinciale dell'Istria nel tardo Medio Evo, v: AMSI, zv. XXXVIII, fasc. 2, Parenzo 1926, str. 81-127, in nadaljevanje v zv. XXXIX, fasc. 1, Parenzo 1927, str. 11-60; isti: Per la revisione delle liste cronologiche per l'Istria medievale (Prospetto delle singole autorità investite di pubblici poteri e note esplicative), v: AMSI, zv. XLIX, fasc. 1-2, Pola 1937, str. 47-70.

⁷ C. de Franceschi: Storia documentata della Contea di Pisino, v: AMSI, Nuova serie, zv. X, XI, XII, Venezia 1963.

⁸ H. Pirchegger: Überblick über die territoriale Entwicklung Istriens, v: Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer I/4, Wien 1929.

⁹ M. Premrou: Serie dei vescovi petinensi dal 1573-1798 secondo gli atti concistoriali dell'Archivio Segreto Vaticano, Trieste, Tip. Del Lloyd Triestino, 1930; isti: La sedivacanza dell'episcopato petinese nel 1621-1625 con documenti vaticani e annotazioni, Trieste, Officine Grafiche Della Editoriale Libreria, 1932.

¹⁰ F. Bučar: Reformacija među Hrvatima po Istri, v: Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva, zv. XIX, Zagreb 1917, str. 169-186.

¹¹ A. Furlan: Povijest franjevačke crkve i samostana u Pazinu, Pazin 1913. Knjiga ima publicistični pomen in nima večje znanstvene vrednosti.

¹² R. Strohal: Nešto o pravnom životu hrvatskoga naroda u centralnoj Istri u 16. i 17. vijeku, v: Mjesečnik pravničkog društva za 1911. godinu, Zagreb 1911, str. 777-794; isti: Mjesto Boljun u Istri koncem 16. i početkom 17. stoljeća, v: Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena XXIII, JAZU, Zagreb 1918, str. 215-231 (razprava je izšla kot monografska publikacija v Zagrebu leta 1919, tisk Nadškofijske tiskarne, pretisk tega dela je objavljen tudi v Zborniku općine Lupoglav '99, Lupoglav 1999, str. 179-196); isti: Anali ili kronika boljunskog plovana Vincenca Frljanića i njegova nastavljača Ivana Križanića, v: Kršćanska škola XVII, št. 1-2, Zagreb 1910.

¹³ M. Kos: Doneski k zgodovini Istre v srednjem veku, v: Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva, zv. XVIII, Zagreb 1916, str. 1-28; isti: Studija o istarskom razvodu, Rad JAZU, knjiga 240, Zagreb 1931, str. 105-203.

¹⁴ B. Benussi: Istria nei suoi due millenni di storia, Trieste 1924. V tej knjigi je avtor največ pozornosti namenil nastanku in zgodovinskemu razvoju Pazinske grofije na podlagi svojih starejših raziskovanj. U delu je v celoti izpuščen pregled cerkvene zgo-

neta Gruberja¹⁵). V obeh knjigah je zgodovina Pazinske grofije obdelana v veliko manjši meri kot beneški del Istre.

Za to prvo obdobje lahko na splošno ugotovimo, da zgodovinarje ni močno zanimala preteklost notranjosti Istrskega polotoka (izjema je omenjeno delo Camilla de Franceschija). To predvsem velja za hrvaške, slovenske in avstrijske avtorje. Glede italijanskih je treba omeniti, da je je bilo tudi njihovo zanimanje le pičlo, če ga primerjamo s sočasnim sistematskim delom pri proučevanju in objavljanju beneških virov, oziroma virov za zgodovino beneške Pokrajine Istre.¹⁶ Znanstveno vrednost objavljenih del pogosto zmanjšujejo politično-nacionalno-domoljubno usmerjena in iz istega razloga pogosto odvržena zgodovinska dejstva, povečuje pa jo objava nekaterih zanimivih zgodovinskih virov, ki so se v poznejšem obdobju izgubili in današnjim generacijam zgodovinarjev niso dostopni v izvirniku.¹⁷

Obdobje po drugi svetovni vojni

V začetnem obdobju po drugi svetovni vojni, z razvojem hrvaškega in slovenskega zgodovinskega, preteklost Pazinske grofije vse bolj zanima hrvaške in slovenske, manj pa italijanske avtorje. Splošni pregledi hrvaške zgodovine v tem obdobju zgodovine Pazinske grofije še vedno ne obravnavajo (kot na primer v delih Ferda Šišića¹⁸ in Nade Klaić¹⁹), ali jo površno obdelujejo (v delih Nade Klaić,²⁰ Ratka Rojnića,²¹ Trpimirja Macana²²). Nekateri temeljne zgo-

vinske smernice v razvoju Pazinske grofije (posebej v njeni zvezi s Kranjsko) sta v svojih pregledih slovenske zgodovine obdelala Bogo Grafenauer²³ in Milko Kos,²⁴ Sergij Vilfan pa nekatere pravne poglede v "Pravni zgodovini Slovencev".²⁵ Poleg splošnih zgodovinskih pregledov po drugi svetovni vojni, so zgodovino Pazinske grofije v kratkih črtah obravnavali tudi nekateri strokovni zborniki²⁶ in knjige publicistične narave.²⁷ Avtorji pregledov istrske zgodovine tudi po drugi svetovni vojni Pazinski grofiji niso namenili posebne pozornosti.²⁸

Po letu 1960 se kot pomemben napredek v primerjavi z obdobjem pred drugo svetovno vojno začnejo pojavljati za zgodovino Pazinske grofije zelo pomembne, kritične objave zgodovinskih virov²⁹ ter kritične ocene in pregledi vsebine nekaterih virov.³⁰ Na žalost tukaj ne gre za

dovine (rovinjski Center za zgodovinska raziskovanja je objavil pretisk te knjige v seriji Collana degli Atti, Centro di ricerche storiche di Rovigno, št. 14, Venezia-Rovigno 1997).

¹⁵ D. Gruber: *Povijest Istre*, Zagreb 1924.

¹⁶ V drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja so se v publikaciji AMSI sistematično objavljali viri o beneški Istri iz Državnega arhiva v Benetkah.

¹⁷ Zgodovinske vire so si avtorji pogosto "prisvajali" in so zdaj po številnih privatnih zbirkah. Tako na primer Camillo de Franceschi v Dokumentirani zgodovini Pazinske grofije omenja vire "v moji lasti". Na vprašanje vračanja takšnih listin v pristojne arhivske ustanove je opozoril Vjekoslav Bratulić. Prim.: V. Bratulić: Camillo de Franceschi, *Storia documentata della Contea di Pisino*, v: *Jadranski zbornik* (dalje: JZ), VI, Rijeka-Pula 1966, str. 462.

¹⁸ F. Šišić: *Pregled povijesti hrvatskog naroda* (predelal dr. Jaroslav Šidak), Matica hrvatska, Zagreb 1977.

¹⁹ N. Klaić: *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Školska knjiga, Zagreb 1976.

²⁰ N. Klaić: *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Školska knjiga, Zagreb 1971.

²¹ Poglavlja o zgodovini Istre v delu *Zgodovina narodov Jugoslavije I*, Zagreb 1953 (redakcija Bogo Grafenauer, Dušan Perović, Jaroslav Šidak) ter *Zgodovina narodov Jugoslavije II*, Zagreb 1959 (redakcija Branislav Đurđev, Bogo Grafenauer, Jorjo Tadić) podpisuje M. Rojnić.

²² T. Macan: *Povijest hrvatskoga naroda*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1992.

²³ B. Grafenauer: *Zgodovina slovenskega naroda*, Kmečka knjiga, Ljubljana (zv. 2, 1955; zv. 3, 1956), Glavna zadružna zveza, Ljubljana (zv. 4, 1961; zv. 5, 1962).

²⁴ M. Kos: *Zgodovina Slovencev*, Slovenska matica, Ljubljana 1955; isti: *Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev* (izbrane razprave), Slovenska matica, Ljubljana 1985.

²⁵ S. Vilfan: *Pravna zgodovina Slovencev*, Slovenska matica, Ljubljana 1996.

²⁶ Prim.: *Slovensko Primorje in Istra: boj za svobodo skozi stoletja*, Beograd 1953 (o Istri je pisal M. Kos, str. 40-62); zbornik *Patriarchi, Skira, Milano 2000* (kratko zgodovino Pazinske grofije je predstavil P. Štih, str. 265).

²⁷ Takšne so knjige: T. Ujčić, V. Ujčić: *Pazin, Beram, Boljun...*, Pula 1953; *Pazin*, monografija ob 1000-letnici prve omenbe Pazina, Skupština općine Pazin, Jugoslavenska revija Beograd, 1982 (o pazinskem gospostvu je Petar Strčić pisal na straneh 40-68); L. Bari: *L'Istria ieri et oggi: note geografiche, storiche e etniche*, Italo Svevo, Trieste 1984; D. Alberi: *Istria (storia, arte, cultura)*, Lint, Trieste 1997.

²⁸ V. Bratulić: *Pregled povijesti Istre*, Pula 1953; T. Peruško: *Knjiga o Istri*, Školska knjiga, Zagreb 1968; D. Darovec: *Pregled zgodovine Istre*, Primorske novice, Koper 1992.

²⁹ Zgodovinske vire so objavljali tudi starejši avtorji (Camillo de Franceschi, S. Mitis in drugi), navadno kot priloge k razpravam, ali kot njihov dodatek (npr. v Dokumentirani zgodovini Pazinske grofije C. de Franceschija). Gre bolj ali manj za razne privilegije in listine, ki urejajo upravno-prave posle v Pazinski grofiji.

³⁰ V tej kategoriji prevladujejo prikazi vsebine glagolskih rokopisov. Prim.: B. Fučić: *Grdoselski ulomak. Prilog kulturnoj geografiji istarskog glagolizma*, v: *Starohrvatska prosvjeta*, serija III, zv. 7, Zagreb 1959, str. 185-213 (opis epigrafskega glagolskega spomenika Grdoselski napis); B. Grabar: *Pazinski fragmenti*, v: *Istra*, let. 16, št. 1-2, Pula 1978, str. 21-26 (opis glagolskih fragmentov iz Pazina); A. Badurina: *Iluminacije istarskih glagolskih rukopisa*, v: *Istra*, let. 18, št. 3-4, Pula 1980, str. 33-44 (seznam ohranjenih iluminiranih rokopisov, ki so nastali ali so bili v uporabi v Istri, zapis B. Fraščića iz Lindara s 130 listi njegovega psaltirja iz leta 1463); I. Grah: *Pazinski kraj u izvještajima pičanskih i porečkih biskupa Svetoj Stolici*, v: *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* (dalje: VHARP), zv. XVI, Pazin-Rijeka 1983, str. 201-218 (vsebina relacij 18 pičenskih škofov od leta 1588 do 1780); M. Jašo-P. Strčić: *O najstarijoj*

njihovo sistematično evidentiranje ali objavljanje. Vse tovrstne objave so sad osebnih interesov avtorjev in so le redko del načrtnega raziskovanja pristojnih ustanov. Objave virov so omogočili iziditi več vodnikov in inventarjev arhivskega gradiva posameznih arhivskih institucij na Hrvaškem, v Italiji, Avstriji in Sloveniji, v novejšem času pa tudi pregledi nekaterih posebnih skupin gradiva (pregled gradiva cerkvenih arhivov Istre,³¹ popisi matičnih knjig,³² vsebina in struktura gradiva bratovščin v Istri,³³ pregled glagolskih dokumentov z območja Pazina,³⁴ pregled arhivskega gradiva o Pazinski grofiji v fondih Arhiva RS,³⁵ prikaz katastrskih planov³⁶). Delno se na območje Pazinske grofije navezuje tudi pregled arhivskega gradiva današnje občine Lupoglav.³⁷ V poskusu, da se zberejo vsi objavljeni viri za zgodovino Istre, so kot gradivo za interno uporabo tiskani tudi štirje zvezki Prišpevkov za bibliografijo objavljenih virov za zgodovino Istre,³⁸ v katerih so svoje mesto našli objavljeni viri za zgodovino Pazinske grofije.

Objavljeni zgodovinski viri so različne narave.

- matičnoj knjizi iz Lindara u Istri (1590.-1648.), v: *Historijski zbornik*, 47 (1994), Zagreb 1994, str. 37-49; isti: O lindarskoj glagoljskoj matiči krštenih u Arhivu HAZU, v: *Lindarski zbornik*, Koordinacija ogranaka Matice Hrvatske, Pazin 1999, str. 29-3; D. Vlahov: Glagoljski zapisi u bratovštinskoj knjizi iz Vranje s početka XVII. stoljeća, v: *Zbornik općine Lupoglav* 97, Poglavarstvo općine Lupoglav, Lupoglav 1997, str. 57-68.
- 31 I. Grah – J. Jelinčić: Kratak pregled građe crkvenih arhiva Istre, v: *VHARP*, zv. XXII, Pazin-Rijeka 1980, str. 256-282.
- 32 J. Jelinčić: Matične knjige s područja Pazinštine do 1945. (1949.) godine, v: *Vjesnik istarskog arhiva* (dalje: VIA), zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 253-275; isti: Matične knjige župe Cerovlje s posebnim osvrtom na matičnu knjigu krštenih 1710.-1790. i matičnu knjigu umrlih 1785.-1847., v: *Cerovljanski zbornik*, Knjižnica acta 5, Skupština udruga Matice Hrvatske Istarske županije, Pazin 1999, str. 143-160; D. Vlahov, Matične knjige u Povijesnom arhivu u Pazinu, v: VIA, zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 277-309.
- 33 A. Štoković: Bratovštine u središnjem dijelu Istre (osvrt na sadržaj i strukturu arhivske građe), v: VIA, zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 49-63.
- 34 J. Bratulić, Pregled glagoljskih dokumenata s područja Pazinštine, v: VIA, zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 311-315.
- 35 E. Umek: Arhivsko gradivo za območje Reke, Istre, Hrvaškoga Primorja in otokov v Arhivu SR Slovenije, v: *VHARP*, zv. XXIII, Pazin-Rijeka 1980, str. 237-240; D. Juričić Čargo: Arhivska građa za povijest Pazina i Pazinske grofovije u upravnim fondovima Arhiva RS 1492.-1783., v: VIA, zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 213-251; ista: Arhivsko gradivo o Pazinski grofiji v Arhivu RS 1474-1783, v: *Annales*, zv. 6, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 1995, str. 197-202.
- 36 M. Hammer: Katastarski planovi u Državnom arhivu u Pazinu, v: *Istarski geodet*, let. 3, št. 1, Pazin 2000, str. 24-29.
- 37 J. Jelinčić: Arhivsko gradivo o području današnje općine Lupoglav do 1945. godine, v: *Zbornik općine Lupoglav* 97, Poglavarstvo općine Lupoglav, Lupoglav 1997, str. 69-106.
- 38 M. Bertoša et al.: Prilozi za bibliografiju objavljenih izvora za povijest Istre, Zagreb, JAZU; Rijeka, Zavod za povijesne znanosti, zv. 1 (1977), zv. 2 (1978), zv. 3 (1979), zv. 4 (1981).

Največ je urbarjev,³⁹ v novejšem času pa glagolskih rokopisov z območja Pazinske grofije.⁴⁰ Josip Bratulić je za kritično objavo pripravil besedilo tako imenovanega "Istarskega razvoda",⁴¹ Milko Kos⁴² pa pet razmejitvenih listin iz 15. stoletja.

Objavljena so še nekatera poročila pičenskih škofov Svetemu sedežu⁴³ ter prevedena ena škofovska vizitacija poreških škofov.⁴⁴ Giovanni Netto je objavil odlomke iz dnevnika Marina Sanuda o beneško-avstrijski vojni leta 1508 in skico beneškega pohoda,⁴⁵ Miroslav Bertoša⁴⁶ del gra-

- 39 V. Bratulić: Urbari pazinskog feuda (16. stoljeća), v: *VHARP*, zv. VIII-IX, Rijeka 1963-64, str. 139-204; zv. X, Rijeka 1965, str. 245-290. (avtor je objavil te urbarje in urbarialne zapise: pregled prihodkov in odhodkov pazinskega fevda za obdobje od 1509 do 1525; dohodke pazinskega kapetana Jakoba Dürerja za leto 1528 po posameznih komunih; prihodke od kazni 1525-1528; urbar Pazinske grofije iz leta 1578 ter reformirani urbar Pazinske grofije iz leta 1597); D. Klen: Urbar Pazinske grofovije (1498.), v: *VHARP*, zv. XIV, Rijeka 1969, str. 53-159; I. Grah: Urbar pičanske biskupije (1617.-1621.), v: *VHARP*, zv. XVI, Pazin-Rijeka 1971, str. 263-283.
- 40 A. Badurina: Boljunski glagoljski rukopisi, *Historijski arhiv Pazin*, Posebna izdanja 11, Glagoljski rukopisi 1, Pazin 1992 (vsebuje popis boljunskih glagoljskih knjig v arhivu HAZU v Zagrebu ter besedilo knjige računov cerkvenih posestev v Boljuni od 1595 do 1660); B. Fučić: Grdoselska kronika, v: VIA, zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 137-164; D. Vlahov: Glagoljski rukopis iz Vranje u Istri (1609-1633), *Povijesni arhiv Pazin*, Posebna izdanja 12, Glagoljski rukopisi 2, Pazin 1996 (vsebuje prepis in transliteracijo glagoljskih zapisov v bratovštinski knjigi iz Vranje od 1609 do 1727); isti: Tri glagoljske isprave iz Brseča s kraja 16. i početka 17. stoljeća, v: *Vjesnik Povijesnog arhiva u Rijeci*, zv. 37, Rijeka 1995, str. 8-22 (vsebuje transliteracijo besedila listin – popisov dot mladoporočenk iz Brseča in razdelitev notranje strukture listin).
- 41 J. Bratulić: Istarski razvod, Čakavski sabor, Pula 1978; isti: Istarski razvod, IKK "Grozid", Pula 1989.
- 42 M. Kos, Pet istarskih razvoda iz 15. stoljeća, v: *JZ*, zv. I, Pula-Rijeka 1956, str. 189-217 (vsebuje prevode razmejitvenih listin za Sv. Ivanac in Gračišće (26. 7. 1405), za Lupoglav in Brgradac (20. 7. 1423 in 27. 6. 1434), za Šumber in Kršan (13. 12. 1440) ter za Gologorico in "Tremaun" (19. 2. 1472)).
- 43 I. Grah: Izvještaji pičanskih biskupa Svetoj Stolici: 1589-1780, v: *Croatia Christiana Periodica*, let. IV, št. 6, Zagreb 1980, str. 1-25 (avtor je objavil poročila škofov Jurija Reitgartlerja in Antona Zare, relacije škofov Pompeja Coroninija, Antona Marenzija, Franca Vaccana, Andreja Raunacha, Petra Gausa, pisma škofa Jurija Marottija, relacije škofov Bonifacija Cecottija, Antonija de Piccardija ter zapisnik sinode pičenske škofije z dne 30. decembra 1594); isti: Prve sačuvane relacije istarskih biskupa Svetoj Stolici, v: *VHARP*, zv. XXX, Pazin-Rijeka 1988, str. 79-89 (med drugim je objavljena tudi relacija pičenskega škofa Jurija Reitgartlerja iz leta 1589).
- 44 J. Jelinčić: Jedna biskupska vizitacija pazinskoj župi, v: *Istarska danica*, Pula 1977, str. 73-77 (prevod vizitacije poreškega škofa F. Polesinija v Pazinu leta 1780).
- 45 G. Netto: La campagna istriana della primavera 1508 nel diario di Marin Sanudo, v: *AMSL Nuova serie*, zv. XXV, Trieste 1977, str. 361-382.
- 46 M. Bertoša: Nemirne granice knežije (Građa u Državnom ar-

diva Državnega arhiva v Benetkah o obmejnih sporih. Kot del projekta objave virov za zgodovino gozdarstva na Slovenskem je objavljen tudi Gozdni red za Istro, Furlanijo in Kras.⁴⁷ Pri preučevanju politične zgodovine Pazinske grofije je treba upoštevati tudi objavljene dokumente Kranjskega deželne zbornice.⁴⁸

V drugi polovici 20. stoletja so bila zaradi povečanega interesa znova tiskana nekatera historio-grafska dela iz 17. stoletja. Nekatera takšna dela so bila prevedena, v vseh pa je predstavljena tudi Pazinska grofija. Leta 1968 je tiskano delo Prospera Petronia "Duhovna i posvetna pričevanja o Istri",⁴⁹ nastalo na podlagi Zgodovinskih komentarjev o Istri novigradskega škofa Tommasinija. Tommasinijevi "Komentarji" so bili znova tiskani v slovenskem prevodu leta 1993.⁵⁰ Leta 1970 je Zvonimir Sušić⁵¹ prevedel nekaj poglavij o Istri in Istranih iz dela "Slava vojvodine Kranjske" Janeza Vajkarda Valvasorja, leta 1999 pa je Eva Holc⁵² objavila prevode vseh poglavij iz Valvasorjeve "Slave", ki se navezujejo na avstrijsko Istro.

Tudi po drugi svetovni vojni je zanimanje avtorjev večinoma ostal pri politično-upravnih temah, vendar so raziskovanja zgodovine Pazinske grofije in cele Istre postala bolj objektivna, postopno so se osvobodila starodavnih nacionalizmov različnega izvora, čeprav je bilo njihov vpliv še čutiti v delih avtorjev v zgodnjih pet-

desetih in šestdesetih letih. Takrat je večinoma hrvaškim in slovenskim avtorjem uspelo popraviti ali dopolniti dela starejših, navadno italijanskih avtorjev. V teh letih so svoja raziskovanja o Pazinski grofiji objavljali "pionirji" hrvaške istrske zgodovine, kot sta Vjekoslav Bratulić in Danilo Klen. Njuna raziskovanja in raziskovanja drugih avtorjev so bila usmerjena k preučevanju naselitve Slovanov⁵³ in slovanstva Istre⁵⁴, organizaciji kmečkih občinskih skupnosti v Pazinski grofiji⁵⁵ ter k nekaterim gospodarskim⁵⁶ in pravnim⁵⁷ vprašanjem. Kulturno dediščino Pazinske grofije je v tem času obdeloval Branko Fučić.⁵⁸

Od sedemdesetih let 20. stoletja se je število avtorjev in objavljenih raziskav o Pazinski grofiji zelo povečalo. Rezultate svojih raziskovanj so spet začeli objavljati italijanski avtorji, preteklost Pazinske grofije je vse bolj zanimala tudi mlajše slovenske zgodovinarje. Razen raziskav iz politične, upravne in pravne zgodovine, so se začeli pojavljati raziskovanja iz gospodarske in socialne zgodovine, zgodovine meroslovja, kartografske razprave, toponomastične razprave, razprave iz cerkvene zgodovine.

Pregled upravnega in političnega razvoja Pazinske grofije je objavilo več avtorjev: o genezi Pazinske grofije, njenem srednjeveškem razvoju pod goriškimi grofi in funkciji vicecomesa v upravi Pazinske grofije pod goriško upravo je pisal Peter Štih.⁵⁹ Kratek pregled upravnega razvoja

hivu u Veneciji o graničnim sukobima i sporovima između mletačke Pokrajine Istre i Istarske knežije), v: VHARP, zv. XXVI, Pazin-Rijeka 1983, str. 9-79 (avtor je objavil 12 dokumentov o obmejnih sporih med letoma 1588 in 1750).

47 Gozdarski red za Istro, Furlanijo in Kras (uredil B. Anko), Viri za zgodovino gozda in gozdarstva na Slovenskem, zv. VI, Ljubljana 1989.

48 M. Verbič: Deželnozborski spisi kranjskih stanov I. (1499-1515), Publikacije Arhiva RS Slovenije, Viri 1, Ljubljana 1980; ista: Deželnozborski spisi kranjskih stanov II. (1516-1519), Publikacije Arhiva RS Slovenije, Viri 2, Ljubljana 1986. Med drugim so objavljene razne cesarske listine in dekreti, inštrukcije deželnim stanovom ter sklepi zasedanja kranjskega deželne zbornice.

49 P. Petronio: *Memorie sacre e profane d'Istria* (uredil G. Borri), Italo Svevo, Trieste 1968.

50 F. G. Tommasini: *Zgodovinski komentarji o Istri*. Prevedel Sergij Šlenc (iz latinščine Renata Hrovatič, Agata Šega), Založba Kres, Ljubljana 1993.

51 Valvasor o Istranima, prevedel Z. Sušić (prevodi iz II. knjige "Slave"), v: Dometi, let. 3, št. 5, Rijeka, maj 1970, str. 87-99; Valvasor o Istri (I), prevedel Z. Sušić (prevodi iz XI. knjige "Slave" o mestih, trgih, samostanih, župnijah), v: Dometi, let. 3, št. 9, Rijeka, september 1970, str. 116-122; Valvasor o Istri, prevedel Z. Sušić (prevodi iz XI. knjige Slave o mestih, trgih, samostanih, župnijah), v: Dometi, let. 3, št. 10, Rijeka, oktober 1970, str. 69-87.

52 Janez Vajkard Valvasor: *Slava vojvodine Kranjske*, Peti del: Istra (prevedla E. Holc), v: Stari krajepisi Istre (uredil D. Darovec), Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper 1999, str. 173-264.

53 V. Bratulić: O vremenskom kontinuitetu naseljenosti Slavena u srednjoj Istri. Neki priloci i tumačenja, v: JZ, zv. I, Pula-Rijeka 1956, str. 99-118; isti: Istraživanja vremenskog kontinuiteta naseljavanja na sektoru Tinjan-Sveti Petar u Šumi-Pazin, v: Ljetopis JAZU, zv. 61, Zagreb 1956, str. 223-233; isti: Rovinjsko selo. Monografija jednog istarskog sela, Jadranski institut JAZU, Zagreb 1959 (v uvodu je avtor obdelal tudi etnični sestav in priseljevanje novega prebivalstva v avstrijski del Istre).

54 M. Despot: Strana svjedočanstva o slavenstvu Istre od XVI-XVIII stoljeća, v: Riječka revija, zv. IV/2, Rijeka, marec-april 1955, str. 84-87 (odlomak iz poročila beneškega posrednika Taddea Vica pri pogajanjih o nakupu Pazinske grofije, o prebivalcih Pazinske grofije iz leta 1640).

55 V. Bratulić: Funkcije župana u općinskim zajednicama na području Pazinske grofovine (XVI-XVII stoljeće), v: JZ, zv. VII (1966-69), Pula-Rijeka 1969, str. 147-160.

56 V. Bratulić: "Zatke" i "zatkari" u 16. stoljeću u Istri, v: JZ, zv. IV, Pula-Rijeka 1960, str. 307-310; D. Klen: Iz prošlosti Gračiča, v: Bulletin JAZU, let. VIII, št. 1, Zagreb 1960, str. 1-7 (objava besedila o plemičih-kmetih v urbarju Pazinske grofije iz leta 1498).

57 S. Vilfan: Valvasorjevo poročilo o županskih sodiščih, v: Glasnik muzejskega društva za Slovenijo, zv. 24, Ljubljana 1943, str. 84-89.

58 B. Fučić: Petar Beračić, "Fundator" u Gračiču, v: Bulletin JAZU, let. VIII, št. 1, Zagreb 1960, str. 8-11; isti: Gospodin u Kožlaku, v: Bulletin JAZU, let. VIII, št. 1, Zagreb 1960, str. 33-44; isti: Sv. Petar u Trvižu, Bulletin JAZU, let. X, št. 3, Zagreb 1962, str. 157-168.

59 P. Štih: Goriški grofje in geneza Pazinske grofije, v: Acta

Pazinske grofije je napisala Daniela Juričič.⁶⁰ Eva Holz je pisala o uradnikih Pazinske grofije v drugi polovici 18. stoletja.⁶¹ Svoje poglede na politični, upravni in gospodarski razvoj Pazinske grofije in njeno umeščenost v avstrijski (in kranjski) politični prostor so predstavili Eva Faber,⁶² Eva Holz,⁶³ Egidio Ivetic⁶⁴ in Daniela Juričič Čargo.⁶⁵

Nekatere pravne poglede na razvoj pazinskega fevda (posebej na pomen listine kralja Otona II. in na prvo omembo Pazina v pisnih virih) ter vprašanje županskih sodišč so obdelovali Danilo Klen,⁶⁶ Lujo Margetič⁶⁷ in Sergij Vilfan.⁶⁸

Etnične in socialne razmere v Pazinski grofiji v novem veku so obdelovali Miroslav Bertoša,⁶⁹

Vjekoslav Bratulić,⁷⁰ Ivan Grah,⁷¹ Danilo Klen⁷² in Janez Šumrada.⁷³

Gospodarske teme iz preteklosti Pazinske grofije so zanemarljivo obdelane. Če izvzamemo razprave, ki so nastale ob objavah urbarjev, sta to problematiko obdelovala Danilo Klen⁷⁴ ter v novjšem času Eva Holz.⁷⁵ Med gospodarske teme lahko prištejemo tudi več razprav⁷⁶ in monografijo⁷⁷ Zlatka Herkova o merah, ki so jih uporabljali v Istri in Pazinski grofiji.

Tukaj je treba vsekakor omeniti tudi odličnega istrskega zgodovinarja Miroslava Bertošo. Čeprav je njegov neposredni raziskovalni interes usmerjen proti nekdanji beneški Istri, v svojih številnih monografijah in razpravah⁷⁸ Pazinske gro-

Histriae III, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 1994, str. 55-70; isti: Institucija vicecomesa v upravni strukturi Pazinske grofije v času Goriških grofov, v: *Annales, Analí koprškega primorja in bližnjih pokrajin*, let. 4, št. 5, Koper 1994, str. 203-208; isti: Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1997.

⁶⁰ D. Juričič: Pregled upravnega razvoja Pazinske grofije v letih 1374-1809, v: *Acta Histriae I*, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper-Milje 1993, str. 61-70.

⁶¹ E. Holz: Uradništvo v avstrijskem delu Istre v 18. stoletju, v: *Acta Histriae VII* (Prispevki z mednarodne konference: Sistemi oblasti in oblasti institucij, teorija in praksa držav evropskega Sredozemlja v novem veku s posebnim ozirom na jadransko območje), Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper 1999, str. 505-524; ista: Uradniška čast v 18. stoletju, *Razmere v avstrijski Istri v času vlade Marije Terezije*, v: *Acta Histriae IX* (Prispevki z mednarodne konference Čast: identiteta in dvoumnost neformalnega kodeksa, Sredozemlje 12.-20. stoletje), Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper 2000, str. 207-224.

⁶² E. Faber: Vom Schicksalverlauf einer Grenzregion in der Neuzeit am Beispiel Istriens, v: *Carinthia I*, let. 187, Klagenfurt 1997, str. 283.

⁶³ E. Holz: Nekaj besed o avstrijski Istri v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske, v: *Stari krajepisi Istre* (uredil D. Darovec), Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper 1999, str. 163-173.

⁶⁴ E. Ivetic: L'Istria moderna (un'introduzione ai secoli XVI-XVIII); *Collana degli Atti, Centro di ricerche storiche-Rovigno*, št. 17, Trieste-Rovigno 1999.

⁶⁵ D. Juričič Čargo: O odnosih kranjske dežele in habsburške Istre v kranjskih virih 16. stoletja, v: *Annales*, št. 14, series historia et sociologia 6, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 1998, str. 167-178.

⁶⁶ D. Klen: Prvi spomen imena Pazin, v: *Pazinski memorijal* (dalje: PM), zv. 9, Pazin 1979, str. 333-336.

⁶⁷ L. Margetič: Iz pazinske prošlosti (U povodu tisućljeća prvoga spomena Pazina), v: PM, zv. 18, Pazin 1989, str. 45-53.

⁶⁸ S. Vilfan: Pravna ureditev Kranjske po Valvasorjevi Slavi, v: *Valvasorjev zbornik. Ob 300. obletnici izida Slave vojvodine Kranjske*, Slovenska akademija znanosti i umetnosti, Ljubljana 1990, str. 32-48 (na straneh 39-40 govori o Valvasorju in kmečkih sodiščih oziroma nižjem civilnem sodstvu kmečkih svetov v komunih Pazinske grofije).

⁶⁹ M. Bertoša: Mletačke arhivske vijesti o buni seljaka u Pazinskoj grofoviji 1653. godine, v: *VHARP*, zv. XVIII, Pazin-Rijeka 1973, str. 153-160.

⁷⁰ V. Bratulić: O nekim općim i posebnim problemima etničkog sastava Istre u prošlosti, v: *Zbornik radova Susreti na dragom kamenu 4*, Pula 1972, str. 66-77.

⁷¹ I. Grah: Nekoliko vijesti o pićanskoj buni 1653. godine u izvještajima pićanskih biskupa "ad limina", v: *VHARP*, zv. XXI, Pazin-Rijeka 1977, str. 351-354.

⁷² D. Klen: Pazinska isprava od 22. novembra 1409. godine, v: *VHARP*, zv. XXI, Pazin-Rijeka 1977, str. 263-278.

⁷³ J. Šumrada: Podložniško prebivalstvo komornega gospostva Pazin v tridesetih letih 16. stoletja, v: *VHARP*, zv. XXVI, Pazin-Rijeka 1983, str. 81-101.

⁷⁴ D. Klen: Ekonomsko značenje razvođenja u Istri i Istarskog razvoda napose, v: *Istra*, let. 14, št. 3-4, Pula 1976, str. 41-47.

⁷⁵ E. Holz: Kako so živeli v avstrijskem delu Istre ob koncu 18. stoletja, v: *Jadranski koledar 1990*, Trst 1990, str. 109-112; ista: Istrske zdrahe ob koncu 18. stoletja, v: *Kronika*, časopis za slovensko krajevno zgodovino, let. 37, št. 1-2, Ljubljana 1989, str. 52-58 (avtorica razpravlja o težavah pri graditvi ceste iz Kastava prek Učke do Vranje); ista: Poglavitne prometne povezave v avstrijski Istri v 18. stoletju, v: *Annales*, Analí za istrske in mediteranske študije, let. 7, št. 10, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 1997, str. 125-138.

⁷⁶ Z. Herkov: Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu, v: *Zbornik historijskog instituta JAZU*, zv. 7, Zagreb 1974, str. 61-91, in nadaljevanje, zv. 8, Zagreb 1977, str. 143-215; isti: O istarskim šupljim mjerama od kraja XVIII. do polovice XIX. stoljeća, v: *JZ*, zv. 10, Rijeka-Pula 1978, str. 353-392; isti: Još nešto o starim mjerama Hrvatskog primorja i Istre, v: *JZ*, zv. 11 (1979-81), Pula-Rijeka 1983, str. 219-254 (v tej razpravi je avtor posebej obdelal mere, ki so se uporabljale v Lupoglavu in Pazinu, na podlagi urbarjev iz 16. stoletja).

⁷⁷ Z. Herkov: Mjere Hrvatskog primorja s osobitim osvrtom na solne mjere i solnu trgovinu. Posebno izdanje Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 4, Rijeka 1971.

⁷⁸ M. Bertoša: Etničke prilike u Istri u XV i XVI stoljeću, v: *Istra*, let. 13, št. 7-8, Pula 1975, str. 87-91 (o etničnim razmerah v Pazinski grofiji, str. 90 in 91); isti: Istra u plamenu uskočkog rata, v: *Istra*, let. 13, št. 3, Pula 1975, str. 49-65; isti: Političke prilike i granični sukobi u Istri u doba nastanka Istarskog razvoda, v: *Istra*, let. 14, št. 6-7, Pula 1976, str. 10-15; isti: Gospodarsko stanje u Istri nakon uskočkog rata, v: *Historijski zbornik*, zv. 29-30/1976-77, str. 209-223; isti: Društvene strukture u Istri (16.-18. stoljeće), v: *Društveni razvoj u Hrvatskoj* (od 16. do početka 20. stoljeća), urednica M. Gross, Zagreb 1981, str. 127-152; isti: Između gospodarske kategorije i socijalne napetosti: sukobi na mletačko-avstrijskoj granici u Istri od XVI. do XVIII. stoljeća, v: *Problemi sjevernog Jadrana*, zv. 5, Rijeka

fije ni izključil iz svojega znanstvenega interesa, pač pa jo je (v glavnem na osnovi beneških virov) obdelal kot usodno povezano z beneško Istro.

Tudi zanimanje za cerkvene zgodovinske teme⁷⁹ v obdobju po drugi svetovni vojni lahko ocenimo kot nezadovoljivo, čeprav so, kot je bilo že omenjeno, objavljeni tudi nekateri pomembni dokumenti pičenskih škofov.⁸⁰ Med cerkvene teme lahko prištejemo biografije pičenskih škofov,⁸¹ pregledne članke in razprave o reformaciji v Pazinski grofiji,⁸² razpravo Ane Lavrič⁸³ o

verski podobi Istre ter razpravo o zgodovini pazinskega frančiškanskega samostana.⁸⁴

Ob koncu 20. stoletja je opazen povečan interes za raziskovanje lokalne zgodovine, oziroma zgodovine posameznih manjših območij, naselij ali komunov nekdanje Pazinske grofije. Med prvimi je že leta 1976 tiskana publikacija Ante Sonje o Žminju i Žminjstini.⁸⁵ Čeprav je publikacijo napisal ugleden znanstvenik, je zgodovina Žminja prikazana popularno-znanstveno. Leta 1997 je na podoben način tiskana knjiga o preteklosti Tinjana⁸⁶ ter bolj temeljito obdelana zgodovina Pazinskih Novakov.⁸⁷

Številna objavljena dela iz lokalne istrske zgodovine se začnejo pojavljati od devetdesetih let 20. stoletja, v obliki znanstvenih zbornikov, v katerih so poleg zgodovinskih tem svoje mesto našli tudi razprave iz zgodovine umetnosti, etnologije, lingvistične in arhitekturne razprave, naravoslovni in drugi prispevki. Za Pazinsko grofijo so zanimivi "Lindarski zbornik"⁸⁸ iz leta 1996, "Cerovljanski zbornik"⁸⁹ iz leta 1999 ter delno "Zbornik općine Lupoglav".⁹⁰ S kvarnerske strani je za lokalno zgodovino zanimiv zbornik "Liburnijske teme", v katerem se je obdelovala

1985, str. 89-146; isti: Istarska knežija: gospodarski nazadak, feudalni pritisci i seljački otpor, v: Mletačka Istra u XVI. i XVII. stoljeću II, Pula 1986, str. 407-413 (isto besedilo v razširjeni izdaji monografije Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII. stoljeće), Pula 1995, str. 756-760); isti: Zlikovci i prognanici (socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću), Pula 1989. Omenjene so samo nekatere najpomembnejše razprave in monografije, v katerih je avtor pri raziskovanju zgodovine beneškega dela Istre prikazoval tudi zgodovino Pazinske grofije.

79 Med cerkvenozgodovinske teme so vključene razprave o pičenski škofiji, edini istrski škofiji s sedežem v Pazinski grofiji, razprave o župnijah s sedežem v Pazinski grofiji, frančiškanskem samostanu v Pazinu ter razprave o bratovščinah, ki so delovale na območju Pazinske grofije. Iz razprave so izključena dela o pavlinskih samostanih Blažene Device na Jezeru – Čepić in Sv. Petar u Šumi, ker so bila njihova posestva izvzeta iz upravnega aparata Pazinske grofije.

80 Glej opombo 43.

81 F. M. Dolinar je objavil več biografij pičenskih škofov v delu *Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803*, Ein biographisches Lexicon (uredil Erwin Gatz), Berlin 1990 (v leksikonu so objavljene biografije pičenskih škofov Pavla Budimirja (str. 52-53), Bonifaciusa Cecottija (str. 60), Petra Antona Gausa pl. Homberga (str. 146), Antonija Marenzija (str. 294-296), Jurija Franza Xavera Marottija, koadjutora (str. 296), Aldraga Antonija de Piccardija (str. 342), Andreja Daniela barona Raunacha (str. 363), Janeza Markusa Rosettija (str. 401), Pavla de Taurisa-Jančiča (str. 501), Franca Maximiliana Vaccana (str. 530-531). V naslednjem zvezku leksikona *Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648*, Ein biographisches Lexicon (uredil Erwin Gatz), Berlin 1996 pa so objavljene biografije pičenskih škofov Michaela Altkinda (str. 20), Daniela Barba (str. 32), Janeza Barba (str. 32-33); Kasperja Bobecka (str. 61-62), Pompeja Coroninija (str. 112-113), Jurija Maningera pl. Kirchenberga (str. 455), Martina pl. Mannsberga (str. 455-456), Janeza Pascasiusa (str. 518), Janeza Zacharie Petkovića (str. 525), Jurija Reitgartlerja (str. 576-577), Jurija Slatkonje (str. 668-669), Karla Weinbergera (str. 743), Antonija Zare (str. 770). B. Ziliotto: La vita e l'opera di Antonio Zara nel quadro della Controriforma asburgica, v: AMSI, Nuova serie, zv. II, Venezia 1952, str. 172-199.

82 F. Schuller: La riforma in Istria, v: *Pagine Istriane* (dalje: PI), III. serie, št. 4, Trieste 1950; A. Miculian: Contributo della storia della riforma protestante in Istria I., v: *Atti del Centro di ricerche storiche-Rovigno* (dalje: ACRSR), zv. X (1979-80.), Rovigno 1980, str. 215-230; isti: La riforma protestante in Istria (VIII). La contea di Pisino e la diocesi di Pedena nel XVI e XVII secolo, v: ACRSR, zv. XVII (1986-87); Rovigno 1987, str. 215-238; isti: Protestantska reformacija u Pazinskoj grofoviji, v: PM, zv. 18, Pazin 1989, str. 55-61; Lj. A. Maračić: Protestantizam u Istri, v: *Nova Istra*, let. IV, zv. XIII, št. 2-3, Pula 1999, str. 196-214.

83 A. Lavrič: L'immagine religiosa dell'Istria prima della caduta della Serenissima, v: *L'area alto-adriatica dal riformismo veneziano all'età napoleonica* (urednik Filiberto Agostini), Marsilio, Venezia, 1998, str. 473-491.

84 G. Štokalo: Pet stoljeća franjevačkog samostana u Pazinu (1481.-1981.), v: *Petsto godina franjevačkog samostana u Pazinu 1481-1981*, Franjevački samostan Pazin, Pazin 1981, str. 15-24.

85 A. Sonje: *Žminj i Žminjstina*, Katedra čakavskog sabora Žminj, Žminj 1976.

86 E. Depiero, H. Defar: *Tinjan i njegova prošlost*, Općina Tinjan, Tinjan 1997.

87 J. Šiklič: *Pazinski Novaki*, Matica hrvatska, ogranak Pazin, Pazin 1997.

88 *Lindarski zbornik* (Zbornik referatov z znanstvenega posvetovanja ob 110. obletnici ustanovitve Hrvaške čitalnice v Lindarju, Lindar, 14. novembra 1993), Knjižnica acta 2, Koordinacija istarskih ogranka Matice hrvatske, Pazin 1996. V Lindarskem zborniku so o zgodovini Lindara v časovnem okviru zgodovinskega obstoja Pazinske grofije pisali M. Bertoša: *Povijesni fragmenti o Lindaru* (od srednjeg vijeka do početka XIX. stoljeća), str. 11-28 (isto temo je avtor obdelal tudi v *Historijskem zborniku*, zv. 49, Zagreb 1996, str. 177-192); J. Jelinčić: *Arhivska građa o Lindaru s posebnim osvrtom na lindarska prezimena*, str. 49-54.

89 *Cerovljanski zbornik* (Zbornik referatov z znanstvenega posvetovanja "Cerovlje in okolica od prazgodovine do danes", Cerovlje, 20. junij 1998), Knjižnica acta 5, Skupština udruga Matice hrvatske Istarske županije, Pazin 1999. O zgodovini Cerovlja (v okviru zgodovinskega obstoja Pazinske grofije) so pisali: G. Labinjan: *Prilozi za povijest Cerovlja i okolice od srednjeg vijeka do 1918. godine*, str. 45-58; I. Grah: *Hod kršćanstva na području današnje općine Cerovlje*, str. 103-112; J. Jelinčić: *Matične knjige župe Cerovlje s posebnim osvrtom na matičnu knjigu krštenih 1710.-1790. i matičnu knjigu umrlih 1785.-1847.*, str. 143-160.

90 *Zbornik općine Lupoglav 97* in *Zbornik općine Lupoglav 99*.

tudi preteklost Lovrana.⁹¹ Tudi v časopisu za književnost, kulturne in družbene teme "Nova Istra" najdemo objavljene prispevke iz lokalne zgodovine. Tako je leta 2000 objavljeno nekaj zgodovinskih razprav o Gračišču⁹² in Tinjanu.⁹³

Toponomastičnih razprav o Pazinski grofiji ni veliko: prvo je objavil Miroslav Bertoša leta 1963.⁹⁴ Več razprav o etimologiji in postanku imen nekaterih naselij v Pazinski grofiji sta objavljala še Mario Doria⁹⁵ in Just Ivetac.⁹⁶

Na koncu je treba omeniti kartografske monografije in razprave, izmed katerih se nekatere neposredno navezujejo na Pazinsko grofijo ali avstrijsko Istro, v drugih pa je predstavljena cela Istra. Luciano Lago in Claudio Rossit sta leta 1981 objavila monografijo z naslovom "Descriptio Histriae",⁹⁷ druga kartografska dela s pretiski zemljevidov Istre pa podpisujejo L. Lago – C. Rossit,⁹⁸ Miha Debeljuh⁹⁹ in A. Depoli.¹⁰⁰

Sklep

Če skušamo ovrednotiti celotni historiografski opus dvajsetega stoletja, ki se navezuje na Pazinsko grofijo, se ne moremo izogniti primer-

janju le-tega s historiografskim opusom o beneški pokrajini Istri. Sistematično evidentiranje in objavljane zgodovinskih virov o beneški Istri, ki se je začelo v 19. in je trajalo tudi v 20. stoletju, je obrodilo sadove v številnih objavljenih raziskavah, ki so obogatile naša spoznanja o preteklosti tega dela istrskega polotoka. Čeprav objavljenih del o preteklosti Pazinske grofije ni malo, in večinoma gre za znanstvene publikacije in razprave (publicistična dela so razmeroma maloštevilna), jih ne moremo oceniti kot zadovoljive, ker je njihova temeljna značilnost razdrobljenost in kot je bilo že omenjeno, so bila zgodovinska raziskovanja tudi bolj ali manj prepuščena interesom posameznih avtorjev. Razen tega bi lahko rekli, da sistematičnega dela v raziskovanju in objavljanju zgodovinskih virov o Pazinski grofiji sploh ni bilo. Prvi in temeljni razlog je brez dvoma nepoznavanje le-teh, ker so zaradi posebnega zgodovinskega razvoja pazinskega fevda danes "razmetani" po številnih arhivskih institucijah na Hrvaškem,¹⁰¹ v Avstriji, Italiji, na Madžarskem, v Nemčiji in v Sloveniji.¹⁰² Preučevanje takšnih virov je zahtevnejše in seveda dražje. Razen tega manjka sistematično delo z že znanimi (in delno objavljenimi) viri. Posledice so znane: na začetku 21. stoletja so ostala nerešena številna vprašanja iz preteklosti Pazinske grofije, kot so populacijska (posebno tista o vplivih vojn na populacijsko in gospodarsko stanje v Grofiji, o migracijah in premikih prebivalstva, priseljevanju novega prebivalstva in njegovem vplivu na splošne gospodarske in socialne razmere in podobno), gospodarska (vprašanje trgovine, prometa, poljedelske proizvodnje in razvoja živinoreje, izkoriščanja gozdov), pravna in druga vprašanja.

Zaradi omenjenega bi bilo treba v prihodnosti večjo pozornost posvetiti zbiranju in objavljanju zgodovinskih virov in njihovem novičnemu vrednotenju. Posebej zaradi pomanjkanja primarnih virov, nastalih na ozemlju Pazinske grofije, je večjo pozornost treba nameniti virom, razmetanim v več ustanovah po Evropi, pa čeprav se navezujejo le na eno majhno območje ali kratko časovno obdobje, saj bodo za preučevanje zgodovine Pazinske grofije brez dvoma velike vrednosti. Šele po sistematično opravljenem delu bo lahko nastala neka celovita in sodobna zgodovinska sinteza o preteklosti notranjosti istrskega polotoka.

⁹¹ Liburnijske teme, Katerdra čakavskog sabora Opatija, Opatija 1987. L. Margetić: Povijesno-pravni aspekti staroga Lovrana, str. 55-67; V. Ekl: Iz lovranskog srednjekovlja, str. 193-201.

⁹² Nova Istra, let. V., zv. XV., št. 1-2, Pula, pomlad-poletje 2000. Teme o Gračišču v tej številki podpisujejo K. Buršić-Matijašić, A. Starac, S. Trogrlić, I. Grah, D. Dukovski, R. Pernić in J. Šiklič.

⁹³ S. Bertoša: Neki podaci o prošlosti Tinjanštine od XVII. do XIX. stoljeća s posebnim osvrtom na migracije prema Puli, v: Nova Istra, let. V., zv. XVI., št. 3-4, Pula, jesen-zima 2000, str. 189-195.

⁹⁴ M. Bertoša: Neki toponimi pazinskog područja, v: Riječka revija, let. XII, št. 9, Rijeka 1963, str. 698-703.

⁹⁵ M. Doria: Rassegna linguistica giuliana. Etimi e toponimi triestini e istriani. v: PI, Quarta serie, let. XXXII, št. 38, Trieste 1975, str. 29-33 (etimološki izvor imena Pazin); isti: Rassegna linguistica giuliana. Etimi e toponimi triestini e istriani. v: PI, Quinta serie, let. XLII, št. 4, Trieste 1978, str. 24-29 (etimološki izvor imena Antignana in Antignano oziroma Tinjan); isti: Rassegna linguistica giuliana. Etimi e toponimi triestini e istriani. v: PI, Quinta serie, let. XLIV, št. 8-9, Trieste 1980, str. 41-48 (etimološki izvor imena Bogliuno oziroma Boljun); isti: Il toponimo istriano "Caschierra", v: AMSI, Nuova serie, zv. XXV, Trieste 1977, str. 309-313 (o postanku imena Kaščerga).

⁹⁶ J. Ivetac: Istarski toponimi, Istarska naklada, Pula 1982.; isti: Toponimi Pazina i okolice, v: PM, 19, 1989, str. 269-273.

⁹⁷ L. Lago-C. Rossit: Descriptio Histriae, Collana degli Atti-Centro di ricerche storiche-Rovigno, Trieste 1981.

⁹⁸ L. Lago-C. Rossit: Le raffigurazioni della penisola istriana negli atlanti cinquecenteschi dell'Ortelio, De Jode e Mercatore (Nota preliminare ad un saggio di cartografia storica), v: ACRSR, zv. IX, Fiume-Trieste, 1978-79, str. 92-179.

⁹⁹ M. Debeljuh: Istra u opisima i crtežima iz 17. stoljeća, v: Istarski mozaik, št. 4-5, Pula 1967, str. 250-254.

¹⁰⁰ A. Depoli: Il cartografo Giovanni Clobucciaric-Clabuciaris ed i suoi schizzi dell'Istria austriaca (1601-1606), v: PI, Terza serie, let. IX, št. 32, Trieste 1958, str. 13-23.

¹⁰¹ Na primer v državnih arhivih v Pazinu, na Reki in Zagrebu, ali v Arhivu HAZU v Zagrebu.

¹⁰² V Avstriji je, kar se tiče arhivskega gradiva o Pazinski grofiji, nedvomno najbogatejši Deželni arhiv v Gradcu, za njim pa Državni arhiv na Dunaju. V Sloveniji je treba konzultirati gradivo Arhiva Republike Slovenije, v Italiji Državnih arhivov v Benetkah, Trstu, Vidmu, Tajnem vatikanskem arhivu, če naštejemo le nekatere pomembnejše arhivske institucije.